

Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku. Svezak LIII/1, 2. Zagreb-Dubrovnik, 2015, 1-264 + 265-540 strani.

Kakor že nekajkrat, želim s tem zapisom opozoriti na razprave v dveh letošnjih zvezkih Analov dubrovniškega Zgodovinskega inštituta Hrvaške akademije znanosti in umetnosti.

Zv. 53/1:

Mati Ilkič, Nikolina Topić i Željko Peković: Numizmatički nalazi s arheoloških istraživanja u Dubrovniku (str. 1-30). Razprava tematizira numizmatično gradivo, ki so ga našli pri arheoloških raziskovanjih v zgodovinskem jedru Dubrovnika, in to na območju Benediktinskega samostana Sv. Marije od Kaštela in trdnjave Gornji ugao. Obravnavajo se posamezne najdbe, ki so datirane od 3. do 20 stoletja. Najstarejše monete pripadajo Rimskemu imperiju. Sledi jim bizantinski denar, najbolj številni pa so dubrovniški kovanci. Našli so tudi nekaj bakrenih kovancev iz islamskih dežel. Zastopan je tudi inim, denar Benetk, Bara in Kotora.

Kristian Paskojević: Paleografsko istraživanje ćirilčne diplomatske minuskule na trima dokumentima o otkupu Sokol grada (str. 31-77). Trije dokumenti, ki so obravnavani v tej razpravi so nastali neposredno pred začetkom graditve kamnitih obrambnih zidov trdnjave Sokol grad med leti 1419 in 1421. V vseh treh dokumentih se govori o dubrovniškem odkupu delov Sokol grada, od bosanskega vojvode Sandalja, bosanskega kralja Stjepana Ostojića ter skozi dogovor med Dubrovčani in vojvodo Sandaljem o odkupu delov Sokol grada in konaveljske župe, kar je vse pripadalo vojvodi Radoslavu. S tem paligrafskim raziskovanjem se razume moderna metodologija v kateri se najprej motri razvoj pisanja znotraj linijskega izraza ter posebna organizacija najpomembnejših grafetičnih sredstev v besedilu. V tem smislu so raziskane podobnosti in oznake razvojnih smeri, posebej posebnosti v posameznih dokumentih. Preučevanje treh izbranih dokumentov, ki so nastali v kratkem časovnem razdobju lahko potrdi uveljavljenost posameznih grafijskih lastnosti, lahko pa služi tudi kot predloga za nadaljnje primerjanje s pisarskimi običaji v Dubrovniku in njegovi bližnji in daljnji okolici. Razprava je opremljena s 3 barvnimi slikami dokumentov, 14 sličicami posebnih besednih oblik diplomatske minuskule, 31 sličicami abecednega pregleda listine kralja Stjepana Ostojića, 31 sličicami abecednega pregleda listine bana Sandalja in 30 sličicami abecednega

pregleda dokumenta Dubrovniške republike. V Prilogi so dodane transliteracije treh obravnavanih dokumentov.

Igor Fisković: Drvene skulpture s oltara 16. stoljeća na Lopudu (str. 79-111). Med umetniško najpomembnejše spomenike otoka Lopuda spadajo glavni oltarji frančiškanske in dominikanske cerkve, kot zelo reprezentativne umetnine pozne renesanse. Vsak oltar ima šest slik in leseni kip zavetnika teh cerkva. Za razloček od slik, leseni kipi doslej niso bili posebej znanstveno analizirani, kar je storjeno v pričujoči razpravi. Kipa izvirata iz bližjega kroga Paola Campse, najpomembnejšega kiparja lesenih kipov iz Benetk v 16. stoletju. Kipa sta nabavila slikarja omenjenih oltarjev Pietro di Giovanni ter Krili Antunović Nikolin, ki sta tedaj delala v Dubrovniku in sta se trajno ukvarjala z uvozom takih umetnin iz tedaj najpomembnejšega središča lesnarezbarske proizvodnje na Jadranu.

Slavica Stojan: Poetika katastrofe - pjesnici o Velikoj trešnji 1667. godine u Dubrovniku i okolici (str. 113-148). Razprava tematizira pesniške stvaritve, ki jih je spodbudil Veliki potres v Dubrovniku in okolici leta 1667. Analizirani so načini, kako so pesniki doživeli katastrofo mesta in usode posameznih meščanov. Raziskano je, v kakem obsegu so zastopane v teh stihih avtentične emocije in ustvarjalni zanos in v kakem obsegu programatsko spremljanje prizadevanj Dubrovniške republike, da se potegne iz popotresne krize. Poetika katastrofe Velike trešnje skoraj nima introspektivne intime individualnega in osebnega, ker je osredinjena na splošno in javno, na mesto in usodo Dubrovniške republike.

Petrica Baliija: *Sve se razgrabi ko je bolje mogo*: Krađe iz ruševina nakon dubrovačkog potresa 1667. godine (149-193). Kazenski procesi po Velikem potresu so odraz enega od najbolj dramatičnih obdobij v zgodovini Dubrovniške republike: obdobju obnove, izboljšanja in stabilizacije. Na podlagi ovadb za tatvine, ki so bile posledice potresa, ki so bile vložene od ponovne vzpostavitve sodne oblasti 21. junija 1667 do konca leta 1676 so ugotovljeni trendi v dveh, tedanjih družbenih procesih: restituciji avtoritete oblasti in pravosodnega sistema in obnovi porušenih stavb. Prvi del raziskave je obdelan v tej razpravi in zajema tatvine dragocenosti, hišne opreme in drugih stvari iz ruševin, ki so se dogajale neposredno po potresu in med izkopavanji iz ruševin. Pričevanja sodobnikov izkazujejo negotovost in obup ter spremembe v družbenem dožemanju tatvine. Odkrivajo se tatovi in njihova vloga v družbi. Po drugi strani se raziskuje vloga oblasti v krizni situaciji, načini varstva imovine in preprečevanja tatvin, tok in metode povratka avtoritete oblasti in postopne stabilizacije.

Hrvoje Baričević, Ruža Radoš i Nella Lonza: Kazneni postupci pokrenuti po službenoj dužnosti u dubrovačkoj praksi 18. stoljeća (195-239). V razpravi so obdelani načini uvedbe kazenskih postopkov pred dubrovniškim sodiščem v letih 1711-1720, 1751-1760, in 1791-1800. Ugotavljali so delež postopkov, ki so jih začeli po uradni dolžnosti in po zasebnih tožbah. Raziskovali so, katere delikte so sodili *ex officio* in iz katerih razlogov ter katere spremembe so se dogajale v teku desetletij. Ugotavljali so trajanje postopkov in delež tistih, ki so se končali z obsodbo. Na podlagi celovite analize so rekonstruirane osnovne značilnosti ka-

zenskega pregona v zadnjem stoletju Dubrovniške republike v primerjavi s tedaj dominantnimi pogledi v zakonodaji in pravni literaturi.

Darija Stanić, Ivana Mrđen i Rina Kralj-Brassard: Nasilje prema deci i kriminalitet mladih u Dubrovniku u 18. stoljeću (str. 241-264). Na podlagi spisov Kazenskega sodišča v Dubrovniku v letih 1711-1720, 1751-1760, in 1791-1800 ter drugih virov so raziskovali kazenske postopke v katerih so se pojavljali otroci in mlajši adolescenti. Ugotavljali so število kazenskih postopkov v katerih so otroci in mlajši adolescenti žrtve ali povzročitelji in njihov delež v skupnem številu kaznivih dejanj. Ugotovljena so ujemanja med skupnim številom kaznivih dejanj in onimi, v katerih so udeleženci pripadniki omenjenih skupin, namreč pojevanje najtežjih zločinov proti koncu stoletja. V analizo so zajete oblike kaznivih dejanj nad otroci, posebno najtežje, kot so uboji, detomori in posilstva. Raziskovali so postopke kazenskega sodišča do žrtev in storilcev kaznivih dejanj do otrok in v nekaj primerih do mlajših adolescentov. Iz razprave je razviden odnos sodne oblasti do varstva otrok in adolescentov ter postopki skupnosti v primeru družinskega nasilja.

Zv. 53/2:

Neda Kovačić: Kirurzi i briači - vještaci u postupcima dubrovačkog kaznenog suda u 18. stoljeću (str. 265-292). V postopkih dubrovniškega Kazenskega sodišča se v 18. stoletju kirurgi in brivci pojavljajo kot prijavitelji kaznivih dejanj, kadar so zanje izvedeli, in medicinski izvedenci ali priče na poziv sodišča. Iz serija registra *Lamenta del criminale* so s kvantitativno metodo obdelali in analizirali vse primere medicinskega izvedenstva (689) iz treh obdobj iz začetka, sredine in konca 18. stoletja (1711-1720, 1751-1760, 1791-1800) Analizirali so razporeditev vlog po vrsti izvedenstva, posebej razlike med deležem kirurgov in brivcev ter v katerih primerih so delovali fiziki (univerzitetno izobraženi zdravniki, op. J. M.) in babice. Navedeni so tudi primeri, v katerih se kirurgi in brivci pojavljajo kot obtoženci, tožniki in priče. Z izborom značilnih primerov je opisana oblika in namen medicinskih izvedenskih poročil ter dokazni postopki v primerih ranitve, nasilne smrti, posilstva, detomora in zastrupljanja. Raziskan je tudi vpliv medicinskega izvedenstva na potek sojenja in izrek sodbe. Izhodiščna predpostavka za raziskovanje kriminalitete v Dubrovniku v 18. stoletju je bila, da so se v sredini tega stoletja začele dogajati bistvene spremembe v smeri napredka in blagostanja in da je v tem obdobju prišlo do znižanja nivoja nasilja, kar je potrjeno s kvantitativno analizo izvedenstva, anatomskih lokacij in ocen poškodb glede nevarnosti za življenje poškodovanca.

Lovorka Čoralić: Dubrovčani - vojnici u mletačkim pješačkim postrojbama (Fanti oltramaroni) u 18. stoljeću (str. 293-309). Osrednja tema te razprave je usmerjena na razčlenitev deleža vojakov z območja Dubrovniške republike v beneških prekomorskih enotah v 18. stoletju. Razprava temelji na izvornem arhivskem gradivu, shranjenem v Archivio di Stato di Venezia, gre pa za popis pripadnikov posameznih vojaških enot, ki ga je izdelala pristojna državna magistratura Inquisitori sopra l'ammistrazione dei publici ruolli. Analizirana je številčnost dubrovniških pešakov

v 18. stoletju, pogostost omemb v arhivskih virih, splošni podatki o komandirjih njihovih enot, navedeni so kraji njihovega delovanja ter opisane splošne značilnosti tedanjih vojakov (starost, stas in drugo). V prilogi razprave je dan celovit pregled dubrovniških vojakov (po dosedanjih raziskavah) v beneški pehoti.

Relja Seferović: Politička retorika Francesca Marije Appendinija pred kraj republike (str. 311-349). Piarist Francesco Maria Appendini (1768-1837) je bil skoraj pol stoletja profesor na dubrovniškem piaristovskem kolegiju. Svojo retorično spretnost je izkazoval tudi na javnih zborovanjih, kakor npr. na sestankih Domoljubnega društva, ki se mu je pridružil še kot mladenič, kmalu po prihodu v Dubrovnik, seveda tudi s prižnic. Pohvalni govor na pogrebu kneza Orsata Gozze v katedrali v letu 1798, mu je omogočil, da je pred najuglednejšimi domačimi poslušalci oprezno pozval k reformi družbe, vsaj na področju pedagoškega dela, naslanjajoč se na angleški racionalizem. Čeprav Appendinijevi predlogi niso bili sprejeti brez pomislekov, so vendar nasprotniki, kakršen je bil npr. satirik Junij Restij, cenili njegova stališča in izpostavljali pomen angleške kulture. S tem je postala njegova politična retorika pomembno sredstvo za prenašanje omenjenih sporočil, seveda poleg njegovega pedagoškega, pisateljskega in dušnopastirskega dela.

Stanislav Južnič: Slovenski liječnik i letač balonom Matija Gregor Kraškovič i njegov rad u Kotoru i Dubrovniku (str. 351-378). V razpravi je analizirano življenje in delo prvega slovenskega in hrvaškega pionirja poskusov letenja z baloni, s posebnim ozirom na njegova zadnja leta v Kotoru in Dubrovniku, kjer je delal kot okrožni zdravnik v letih okoli 1820. Matija Gregor Kraškovič je bil rojen 2. februarja 1867 v vasi Studenec v kranjski župniji Bloke. Izviral je iz bolj siromašnih razmer. Nižje študije je dokončal v Ljubljani s pomočjo štipendij. Medicino je študiral na dunajski univerzi, kjer je bil promoviran leta 1796. V sedanji Sloveniji ni deloval nikoli. Hkrati z njegovimi dosežki v zraku so opisani tudi njegovi dosežki na tleh, posebno njegovo delo v Kotoru in njegova ekspertiza o kemičnih vzrokih podzemnih detonacij na otoku Mljetu. Instrumenti in knjige, popisane v njegovi oporoki so uporabljeni za analizo njegovih znanstvenih idej, a odnos do sina kaže Kraškoviča kot navadnega človeka z vsakdanjimi slabostmi in vrlinami.

Irena Ipšić i Jasenka Maslec: Katastrski prihodi i izravni porezi na poluotoku Pelješcu u drugoj polovici 19. stoljeća (379-405). V drugi polovici 19. stoletja je avstrijska uprava v Dalmaciji izvedla reformo davčnega sistema, ki je temeljil na katastrski izmeri zemljišč. Z zemljarino so označevali davek na donos od kmetijske izrabe zemlje, a obdavčeni del dohodkov - tako imenovani čisti katastrski dohodek - se je ocenjeval po načinu obdelave in bonitetnem razredu posameznih zemljiških parcel, oz. od bruto donosov so se odštevali vsi stroški z obdelavo, da bi se dobil neto dohodek, od katerega se je računal davek. Razen katastrskih bruto in neto dohodkov in zneska zemljiškega davka, se v razpravi navajajo podatki o direktnih davkih (davki od hiš, obrti in siceršnjih dohodkov) za vse katastrske občine pootoku Pelješcu. Na podlagi teh podatkov je mogoče oceniti stopnjo razvoja posameznih naselij na polotoku in izračunati delež in pomen kmetijske proizvodnje pa tudi ostalih dejavnosti na Pelješcu. Na primer v občini Kuna so imeli največje dohodke

od zemlje in so plačevali najvišji zemljiški davek. Na drugi strani so v občini Orebič plačevali nekajkrat manjši zemljiški davek, pa so zato bili zneski dohodnine in davka od obrti precej višji kakor v drugih političnih občinah na Pelješcu.

Franko Mirošević: Velika župa Dubrava u 1943. godini do kapitulacije Italije (str. 407-457). Ta razprava je nadaljevanje prispevka »Velika župa Dubrava izmedju Talijana, četnika i partizana u 1942. godini« in opisuje razmere v omenjeni župi v letu 1943, v katerem se nadaljujejo dogajanja iz leta 1942. V začetku leta 1943 partizani obnavljajo svoje borbene aktivnosti, četniki z italijansko naklonjenostjo nadaljujejo s terorjem nad Hrvati in Muslimani. Sredi leta 1943 je na območje velike župe Dubrava prišel nov vojaško-politični subjekt, nemška armada, ki je razoroževala četnike in omejevala dotedanji vpliv italijanskega faktorja na tem območju. V posebnih oddelkih te razprave se prikazujejo razmere v Dubrovniku in na Pelješcu v letu 1943.

Deša Karamehmedović: Prostorna i funkcionalna klasifikacija dubrovačke ladanjske arhitekture: Doprinos društvenom vrednovanju (str. 459-487). Sodobno prepoznavanje stavbne dediščine se osredinja na zgodovinske celote, prostore in ambiente, ki se kulturno in družbeno vrednotijo na lokalnih, regionalnih, nacionalnih in globalnih ravneh. Dubrovniške počitniške hiše, ki spadajo v poseben segment arhitekture, počitniško arhitekturo, kot celota še niso kulturno ovrednotene, tudi o njih še ni znanstveno-strokovnih študij, ki bi jih zajele kot celoto za potrebe družbenega vrednotenja. Primarna terenska raziskava je bila izvedena v obdobju od marca 2009 - do junija 2014, zajemala pa je počitniško arhitekturo, zgrajeno v času Dubrovniške republike (od 14. do 18. stoletja) Izvedena je klasifikacija po prostorski disperziji, sedanjem namenu, lastništvu, stopnji varstva in sedanji arhitektonski reprezentativnosti.

Simona Delić: Balada kao književni žanr (str. 489-515). V razpravi se skuša strnjeno prikazati nevalgične toče proučevanja balade kot književnega žanra na področju znanosti o književnosti v 20. in 21. stoletju v modusu obračanja k nekemu idealnemu recipientu (npr. študentski publiki), ki se inicira na področje folklorističnega in književnoznanstvenega študija ustnoknjiževne balade. Poseben poudarek je dan na folkloristične aspekte preučevanja tega žanra v hrvaški ustni tradiciji, korpus hrvaške tradicijske balade se razmatra se v komparativnem kontekstu, posebej tistem baladnih tradicij mediteranskega kulturnega kroga. Razprava razmatra genološke aspekte žanra, pripovedno strukturo (npr. zaplet balade in pripovedne sekvence) problem načina transmisije ustnega pesništva v različnih ustnospesniških tradicijah (memorizacija *versus* improvizacija), folkloristične in književnoznanstvene aspekte terenskega raziskovanja ustnih mediteranskih tradicij (posebej hispanske in hrvaške tradicije), v poskusu pomiriti filološki pristop k baladi s književnoteoretskim.

Na koncu, na str. 517-540, je objavljenih 8 recenzij oz. prikazov.